

SISTEMSKA NUJNOST RAZPADA JUGOSLAVIJE

Spomenka HRIBAR

SI-1292 Ig, Temišelj 31a

e-mail: valentin.hribar@guest.arnes.si

IZVLEČEK

Še danes srečamo mnenja, da bi bilo mogoče Jugoslavijo rešiti, ohraniti, le malo bi morali počakati, da bi se demokratizirala v vsem svojem obsegu, da bi se "osvestili" tudi v drugih republikah, pa bi bila zadeva rešena. Običajno so taka mnenja podprta še z očitkom, da je Slovenija kriva ne le za razpad Jugoslavije, temveč tudi za vojno in pokole na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini, na Kosovu in zdaj v Makedoniji ... Takšna stališča je mogoče zavreči z dokazovanjem, da v "Jugi" ni bilo več mogoče živeti zaradi pritiskov, kdo drug bi rekel zaradi izkoriščanja, vendar so take razlage preveč površinske, da bi uvideli dejanski vzrok razpada nekdanje skupne države. Šele če uvidimo sistemsko utemeljenost njenega razpada, se je dejansko mogoče povsem obrniti k lastni, novoustanovljeni državi in jo sprejeti kot svojo.

Ključne besede: razpad Jugoslavije, politične razmere, federalizem, nacionalna identiteta, demokratizacija

LO SFALDAMENTO DELLA JUGOSLAVIA COME NECESSITÀ INSITA
NEL SISTEMA

SINTESI

Ancor oggi ci imbattiamo nell'opinione che la Jugoslavia si poteva salvare, che si doveva aspettare ancora un po', perché si democratizzasse in tutta la sua estensione, perché anche le altre repubbliche si "consapevolizzassero", così la faccenda si sarebbe risolta. Di solito queste opinioni sono accompagnate dal rimprovero che la Slovenia sia colpevole non solo dello sfaldamento della Jugoslavia, ma anche della guerra e dei massacri in Croazia, Bosnia ed Erzegovina, Kosovo e adesso in Macedonia ... Tutte queste opinioni sono confutabili, in quanto nella "Juga" non era più possibile vivere a causa delle pressioni. Qualcun'altro invece direbbe: per via dello sfruttamento, ma queste spiegazioni sono troppo superficiali per interpretare la vera

causa dello sfaldamento dello Stato comune. Solo se capiamo la motivazione profonda dello sfaldamento del sistema, possiamo realmente avvicinarci verso il nostro Stato, appena costituito ed accettarlo come tale.

Parole chiave: sfaldamento della Jugoslavia, condizioni politiche, federalismo, identità nazionale, democratizzazione

Še danes, po vseh vojnah, srečamo mnenja, da bi bilo mogoče Jugoslavijo rešiti, ohraniti, le malo bi morali počakati, da bi se demokratizirala v vsem svojem obsegu, da bi se "ozavestili" tudi v drugih republikah, pa bi bila zadeva rešena. Navadno so taka mnenja podprta še z očitkom, da je Slovenija kriva ne le za razpad Jugoslavije, temveč tudi za vojno in pokoje na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini, na Kosovu in v Makedoniji ... Ali ni neumno, da bomo čez deset, dvajset let spet sodelovali kot v nekdanji Jugoslaviji, bolj ali manj povezani, pa toliko je bilo žrtev! Malo bi potrpeali, pa bi šlo!

Takšna stališča je mogoče zavreči z dokazovanjem, da v "Jugi" ni bilo več mogoče živeti zaradi pritiskov z "juga" oziroma države, kdo drug bi rekel zaradi izkoriščanja, vendar so taki razlogi preveč površinski – saj so le simptomi – da bi razložili dejanski razlog razpada nekdanje naše skupne države. Šele če uvidimo sistemsko pogojenost njenega razpada, se je v resnici mogoče povsem obrniti k lastni, novoustanovljeni državi in jo sprejeti za svojo. Kot edino alternativo za lastni nacionalni obstoj.

Jugoslavije ni pokopal egoizem, slovenski ali srbski ali albanski – če je egoizem prizadevanje za lastni narod, za kulturo, zraslo iz lastnega jezika! Če je to egoizem, potem menimo, da ima vsak narod pravico do takšnega "egoizma". Seveda, meja obstaja. Meja je pravica do svobode in svojosti drugega, vsakega naroda, predvsem pa seveda pravica posameznikov do življenja. V trenutku, ko neki "nacionalni egoizem" začne pobijati z namenom, da bi dosegel lastne interese, njegov "egoizem" ni več legitimen. Meja torej obstaja, zadnja meja je ubijanje, smrt.

Stališča, ki smo jih omenili prej, prisegajo na demokracijo: demokratizacija naj bi rešila vse! Ko bi vse republike in vsi jugoslovanski narodi "dozoreli za demokracijo", ko bi bila demokracija povsem razvita, skupaj z večstrankarskim sistemom, potem bi lahko v polnosti zaživele vse republike in vsi in vsak jugoslovanski narod. Vendar je bilo prav to nemogoče. Najprej gre za logiko same demokracije: demokracija je metoda usklajevanja političnih in socialnih interesov – ne glede na jezik, kulturo, narodnost, vero, politična prepričanja ..., toda tako, da prav vse te pravice dopušča: različnost jezikov oziroma kultur, narodnosti ... Vsem brez razlike in zares enakopravno. Jugoslovanska partijska vrhuška bi morda nekega dne res privolila v demokratski princip "en človek – en glas", če bi seveda vsi ti "glasovi" glasovali samo

in izključno zanjo, za Zvezo komunistov Jugoslavije in njeno brezprizivno (nad)oblast – nikoli pa ne bi privohtila v pravico posameznega naroda (republik) do veta v bistvenih narodnih vprašanjih. Kajti pravica do veta bi pomenila njeno omejitvev, torej delitev njene moči – pa četudi le na republiške partijske vrhuške! In tu je kleč, zaradi katere je Jugoslavija morala razpasti, če so posamezni narodi, najprej slovenski, hoteli ohraniti svojo identiteto. Kajti če nimaš pravice – z vetom – preprečiti odločitev, ki ti jemljejo dušo (kulturo, jezik), ki ti jemljejo svobodo ustvarjanja, potem se moraš upreti. Moraš – to je eksistencialni imperativ, močnejši od tankov na ulicah.

Da je Slovenija kriva za razpad Jugoslavije, ne mislijo le nekateri državljani Jugoslavije oziroma nekdanjih njenih republik pa tudi pri nas (predvsem slovenski državljani drugih jugoslovanskih narodnosti), temveč tudi nekateri politiki na mednarodnem političnem prizorišču. To pa je že lahko problem pri umeščanju Slovenije v evropske integracije in njen imago v svetu. Zato je primerno osvetliti vprašanje sistemske nujnosti razpada Jugoslavije. Pri tem ne bomo uporabili same sistemske teorije, ker – v našem primeru – seže "prekratko", temveč bomo poskusili predstaviti logiko delovanja enopartijskega sistema, Partije (Zveze komunistov) kot eshatološkega Subjekta.

Za kaj gre? Komunistična stranka (boljševiškega tipa) namreč ni navadna stranka med strankami, to je stranka proletariata, delavskega razreda. Karl Marx je proletarijat utemeljil kot poseben *razred*, ki *nima nič*, saj je brez lastnine. Ker so vsi delavci na svetu enaki v istem, da namreč *nič nimajo* in so kot taki povsod "doma", so v tem smislu "*brez domovine*". Delavski razred, proletarijat je tako ne le neka nova sociološka kategorija, poseben družbeni razred, temveč je nekaj "več" – dobi lastnost nekega novega *genusa, rodu*, ki je "nad" parcialnimi (nacionalnimi) "domovinami", torej nad narodi. *Proletarci vseh dežel, združite se!* ni le klic novega političnega združevanja, temveč je globalni revolucionarni klic, ki kliče proletarce vseh dežel (vseh različnih domovin), naj se združijo v svetovno revolucijo in prinesejo komunizem, novo "domovino" na Zemljo. V komunizmu bo Raj in ta bo edina in prava Domovina vseh izkoriščanih ... Danes se marsikomu zdi kar smešno takšno mišljenje, toda ta fantazma je bila tako močna, da so ruski delavci resno mislili, da "nemški proletarijat" ne bo šel s Hitlerjem v vojno, ampak z njimi v svetovno revolucijo.

Pravimo: fantazma o proletariatu. Kaj je namreč bistvo tako pojmovanega svetovnega proletariata, ki naj bi bil brez domovine? In kaj bi bila potemtakem "svoja" domovina? Ali vprašano drugače: kako je pojmovan človek kot proletarec, namreč tisti proletarec, ki naj bi bil temelj absolutne pravice komunistične partije, da vlada v njegovem imenu? Saj ima vsak človek svojo domovino, kar nam v tem kontekstu pomeni: kulturo maternega jezika. Govor, jezik je tisto bistveno, po čemer je človek človek, po čemer samega sebe razume, se zaveda sebe in sveta. Prvo

govorico dobimo v okrožju dragih ljudi, sorodnikov, soljudi. In tu je že prisotna *domovina*. Vsakdo ima v *tem* smislu domovino, se pravi svet svojega prvega jezika, pravzaprav jezik svojega prihoda v svet, v njegovo razumevanje. Človek se kot biološko bitje *na* svet rodi iz matere, v svet pa z osvojitvijo govornice, se pravi (nekega naravnega, maternege) jezika. Potemtakem je *jezik* človekov eksistencial, se pravi njegova bitna opredelitev kot bit-ja sveta.

Ko je torej rečeno, da je proletarec brez domovine, ni rečeno le, da je zanj kot proletarca domovina nepomembna, gre za več, gre za *redukcijo* človeka kot človeka na proletarca. To seveda ni več živi človek, temveč neka *podoba* človeka, ki se s stvarnostjo ne sklada; ki je v živem življenju ni.

Kar se tu zdi morda prazno filozofsko govoričenje, je bila prekleto resna zadeva, ki je prizadela slehernega delavca kot *človeka*. Kajti po tem, ko so komunistične partije – ki temeljijo na tako pojmovanem človeku kot delavcu brez lastnine in domovine – prišle na oblast, so hotele svoj temelj, torej svojo podobo, idejo delavca kot proletarca brez lastnine in domovine, *uresničiti*. Po prihodu komunistične partije na oblast so v Sovjetski zvezi – in tudi pri nas – množično gnali pretežno kmečko prebivalstvo v nove gigantske tovarne, da so jih "proletarizirali", jih reducirali zgolj na "nosilce delovne sile" in jim kolikor mogoče reducirali njihovo "domovino", se pravi nacionalne samostojnosti. Da bi pač uresničili ideološko fantazmo delavca, ki je brez lastnine – ki torej lahko prodaja le še svojo delovno silo – in brez domovine. Samo človek, ki *nima nič in nič ni*, je absolutno obvladljiv. In absolutna obvladljivost ljudi, "proletarcev" je bila lahko temelj hotenja po absolutni oblasti komunističnih partij. In za to je šlo! Prav zaradi hotenja komunističnih partij po absolutni oblasti so morali uresničiti fantazmo o človeku kot proletarcu brez vsega in še brez domovine! In šele od tedaj lahko govorimo o komunistični ideologiji kot taki.

Se pravi: tisto, kar je bilo celo res, da so bili namreč najrevnejši delavci brez vsega in da je to veljalo za večino ne glede na narodnost, ne glede na to, v kateri domovini so prebivali, tisto torej, kar je bilo prej njihov *manko*, zaradi katerega so tudi šli za svojimi komunističnimi partijami v boj, da bodo tako stanje spremenili, se je po vzponu komunističnih partij na oblast spremenilo v *pozitivni projekt*: če proletarcev ni, jih je treba (umetno) ustvariti! In ko bodo partije ta projekt uresničile, bo na Zemlji zavladał Raj: Bili smo nič, bodimo vse! Dobili bomo vse – in še ves svet povrh! Kdo bi gledal na nekaj tako majhnega, kot je zamejena domovina?

Takšna radikalnost, ki hoče v temelju, v "fundamentu" spremeniti svet, je fundamentalizem evropskega subjekta. Večkrat pri nas fundamentalisti drugega (protikomunističnega) kova govorijo o tem, da je boljševizem "azijska zadeva", toda fundamentalizem, o katerem tu govorimo, je evropska zadeva, je nasledek evropske metafizike subjektivitete subjekta, ki naj bi bil absolutni gospodar, ki mu je na voljo vse. Če vse, potem tudi in še prav posebno življenje in smrt (sočloveka). *Volja do moči*, katere posebljenje je komunistična partija kot taka, je zorela v nedrih evropske

metafizike in je bistveno "evropska zadeva". Enako kakor nacizem in fašizem. pri čemer se tukaj ne moremo dlje zadržati.

Volja do moči, ki je bistvo komunistične partije kot take, je tista, ki jo žene vedno naprej in naprej do še večje moči. Temelj, na katerem utemeljuje svojo moč, je, kot rečeno, "delavski razred". Zato mora biti ta povsem obvladljiv za koristi komunistične partije; "delavski razred" res ne sme imeti nič in mora biti nič, se pravi brez pravic, da ji bo popolnoma podrejen in da ga bo lahko kar naprej, permanentno "reševala" in "osvobajala" delavskih spon in težav ...¹ Ljudje so tako kot *ljudje* reducirani zgolj na številke. Vse, kar je človeškega, predvsem pa njegova domovinskost, mora odpasti. Vse, kar človeka bitno določa, je v tej ideologiji potisnjeno v slepo pego.

Tudi človek, reduciran na proletarca, ima svojo domovino, saj vsakogar bitno določa kultura njegovega jezika. Ker je torej vsak človek človek, ki svojo domovino (kulturo) ima, hkrati pa je reduciran na "proletarca", torej zgolj na številko v "delavskem razredu", je logična posledica, da ima *več moči* tisti narod v neki državni skupnosti (kakršni sta bili Sovjetska zveza in Jugoslavija), ki šteje več prebivalcev, ki ima torej več delavcev, močnejši delavski razred. Tako so bili Rusi v Sovjetski zvezi, v Jugoslaviji pa Srbi *močnejši*, ker jih je pač bilo več. In ker je šlo za *voljo do moči*, je bilo logično, da je pripadala njim, da so hoteli več moči. Tudi nad tistimi, s katerimi so živeli skupaj – pravzaprav predvsem nad njimi, saj so tvorili njihov zaokroženi so-svet.

Komunizem je pravzaprav moderna oblika arhaične družbe. Za arhaično družbo je značilna stroga notranja hierarhija od navadnih delavcev do bojevnikov in posvečenih oziroma posvečenega, ki ima attribute božanskega, to je poglavar in svečenik. Dejansko ima taka družba le dva pola: navadne ljudi in Posvečenega. Podobno je v komunistični strukturi: "proletariat" in vrhovni poglavar, partija z najvišjim "partijcem" na vrhu, ki ima kar religiozne attribute. Stalina so častili kot Boga in tudi Tito ni bil "navaden" državnik, temveč čaščeni, slavljani in "ljubljeni naš Tito", "Tito, ljubičice bela".

Pri nas v Jugoslaviji je prišlo do čudne spojitve tradicionalno arhaične strukture in njene moderne oblike.² Tako so se Srbi – kot številčno najmočnejši, hkrati pa z

1 Če "delavski razred" oziroma živi ljudje kaj imajo, imajo lahko samo po dopuščanju, torej po zaslugi svoje partije ... Takšno permanentno "osvobajanje" naj bi legitimiziralo delovanje komunističnih partij.

2 "Ideologija proletariata" se je pravzaprav "prijele" in zaživele kot taka le v deželah z arhaično avtoritarno politično strukturo, ne pa v diferenciranih političnih sistemih, ki so doživeli vzpon individualizma in sekularizacije ter posledično demokracije.

To je tudi vzrok, zakaj se je v Jugoslaviji komunizem bolj "prijel" v manj razvitih predelih. V primerjavi s Sovjetsko zvezo pa je mogoče reči, da je – razen prvih povojnih let – komunizem ves čas šel bolj svojo, veliko manj represivno pot. Vzrok vidimo v tem, da se je "vazal" Komunistična partija Jugoslavije s Titom na čelu uprla vrhovnemu Boljševiku, Stalinu, in pretrgala hierarhijo absolutne

arhaično mentaliteto – že v prvi Jugoslaviji kot narod (!) počutili večvredne. Čeprav je bil vstop Slovencev in Hrvatov v novo državo prostovoljen, so Srbi vedno veljali za "državotvoren narod" ter se tako tudi počutili in vedli. Slovenci in Hrvati (kaj šele drugi!) naj to ne bi bili. Še na začetku sedemdesetih let, v javni razpravi o novi ustavi (1974), so srbski akademiki in univerzitetniki fantazirali o Jugoslaviji kot veliki Srbiji, ki bo obsegala vso Jugoslavijo in kateri (torej veliki Srbiji!) naj bi pripadale (kot fevd, lastnina) Dalmacija, Makedonija in Slovenija kot *plačilo* za njeno sodelovanje na strani zaveznikov v prvi svetovni vojni! Tudi to je seveda fantazma, toda take – epohalno sicer nepoljubne – fantazme vodijo ljudi v absurda dejanja in celo v smrt! Dejstvo pa je, da Srbi nikoli niso prav razločevali Srbije od Jugoslavije. Nekako tako: ko so rekli "Jugoslavija", so imeli v mislih Srbijo. In ko so rekli "Srbija", so imeli v mislih Jugoslavijo. Med Jugoslavijo in Srbijo je bil preprost enačaj – brez vmesne priznane znotrajidentitetnostne razlike.

No, in zdaj smo tu: *volja do moči* kot bistveni, notranji imperativ komunistične partije po eni strani, po drugi strani njena prav tako notranja nuja, da je objektivizirana, se pravi, da mora imeti svojega nosilca – saj *volja do moči* ne more eksistirati kot taka – je Zvezo komunistov Srbije potiskala vse dlje v vse večje obvladovanje drugih. Kajti lastno moč moreš krečiti – v omejenem svetu – pač le na račun drugih oziroma kot obvladovanje drugih. Vse večja je bila njena moč in vse več moči je hotela. Prilastila si je že večino vzvodov državne oblasti in še zlasti tisto, kar je bilo sicer manj vidno, namreč Jugoslovansko ljudsko armado kot poosebljenje državne moči. *Njena*, srbska je bila celo glede na narodnost vodilnega kadra.

Politična moč preostalih republik je bila relativno vse manjša, vse bolj blokirana – celo ne glede na ekonomsko moč posameznih republik (recimo Slovenije). Incident s "skupnimi jedri"³ je pokazal, da *volja do moči* vse bolj posega tudi na področje nacionalnih kultur, se pravi na področje vprašanj "domovin". Vse manjšo "pravico" so imele do življenja in razvijanja. Slovence je ta incident dokončno zdramil. Krog se je namreč vse bolj zapiral.

Zdaj se je pokazalo, da je tisto, kar je bilo ves čas zanikano in potisnjeno v "slepo pego", namreč vprašanje razlik, različnih "domovin", celo bistveno! Najprej in najbolj za same Srbe, saj so jih Albanci s svojo biološko pa tudi politično in kulturno

poslušnosti navzgor. Razlog, da je to zmogla, je – paradoksalno – spet v *volji do moči* "lokalnega" vladarja, ki je hotel na svojem terenu sam absolutno oblast. Toda v tem boju se ni toliko sklinceval na revolucionarne zasluge kolikor na *domovinska čustva* državljanov. Ti so se v boju proti (zunanjemu) nad-gospodarju oklenili "svoje Partije" in vzdržali spor s Stalinom. Tudi za ceno velikega pomanjkanja in nevarnosti vojaške agresije.

3 Zvezni prosvetni projekt, v javnosti znan kot "skupna jedra", je predvideval, da bi šolarji na območju vse Jugoslavije dobili enako količino znanja o kulturi jugoslovanskih narodov. Tako bi slovenski šolar v načelu prejel enako količino znanja o, na primer, Prešernu kot srbski šolar, in enako količino znanja o, na primer, Vuku Karadžiću – torej brez poglobljenega pouka o velikanih svojega jezika, nacionalne kulture.

(z razširjenostjo svojega jezika) ekspanzijo vse bolj ogrožali. "Enakopravnost narodov in narodnosti" je za Srbe postala vprašljiva in neprenosljiva tisti trenutek, ko naj bi se res udejanjila. Toda zato bi se moral ukiniti ali vsaj decentralizirati, da ne rečem "nacionalizirati" glavni "stožer" volje do moči, to je Zveza komunistov Jugoslavije. Toda prav to ni bilo mogoče! Kajti na "delu" je bila še vedno njena podstat: fantazma o delavskem razredu.⁴ Samo "enoten delavski razred Jugoslavije" je Zvezi komunistov Jugoslavije zagotavljal (nad)oblast in Jugoslavijo samo kot njeno lastnino. Dejanski srbski "delavski razred" ni bil več pripravljen na "ekonomsko izkoriščanje" razvitejših republik, "delavski razred" teh pa ni bil več pripravljen na namerno odlivanje kapitala v nerazvite predele države (predvsem v Srbijo). "Enotnost delavskega razreda Jugoslavije" je bila partijska fantazma; dejansko delavstvo v Jugoslaviji nikoli ni bilo enotno, "enotno" je bilo na silo – dokler je bila "enotna" sama komunistična partija, se pravi dovolj močna, da je vladala po svoje, po sistemu: "deli in vladaj!"

V kritičnem času, v času, ko je neki narod ogrožen ali se ogroženega čuti, se dejanski delavski razred, torej ljudje, vedejo *nacionalno*. Se pravi: tudi delavci mislijo in delujejo znotraj nacionalnega obzorja in njegove resnice.

Zveza komunistov Jugoslavije in sama "njena" Jugoslavija sta se res demokratizirali, dokler je pač šlo. To velja še zlasti v primerjavi s Sovjetsko zvezo – razlika je kot noč in dan! – toda razlika je le na ravni *fenotipa* (pojavnne oblike), ne pa na ravni *genotipa*. Pravimo: Jugoslavija se je demokratizirala, dokler je šlo. Šlo pa je do tedaj, ko je bila partija sama postavljena pod vprašaj: enostrankarski in večstrankarski sistem se pač izključujeta. Ali je stranka na oblasti ena, in sicer po določi ustave, ali je strank na oblasti več – po volji volivcev – to sta dva svetova. Kaj še, da bi Zveza komunistov Jugoslavije, ki je bila vse bolj poosebljena v Zvezi komunistov Srbije, sama od sebe izpustila iz rok *moč*, ki si jo je prisvojila! In dala – po lastni volji svojo *moč* izmeriti na svobodnih, večstrankarskih volitvah! Seveda hoče tudi vsaka "navadna" politična stranka imeti čim več moči, pripravljena pa jo je deliti z drugimi, se pravi, povprašati volivce o tem, koliko moči ji prisodijo. Logika volje do absolutne moči na to ni pripravljena; njena oblast naj bi bila namreč *a priori* legitimna. Njena legitimnost – in torej moč – naj bi ji bila dana od Zgodovine. Komunistična partija je kot taka "zgodovinska sila" – in to ne v pomenu neke sile v

4 Ko smo se nekaj slovenskih in srbskih intelektualcev pogovarjali (15. novembra 1985) o prihodnosti Jugoslavije, smo Slovenci predpostavljali, zahtevali uvedbo demokracije, torej večstrankarski sistem, kar *eo ipso* pomeni ukinitve oblasti ene same stranke. "Ne to, pa ne," je rekel dr. Mihailo Marković – "partija je vendar glasnik delavskega razreda! Kdo se bo pa bojeval za njegove pravice?" V taki izjavi je v *slapo pego* potisnjeno dejstvo, da je bil tisti, ki je "delavski razred" najbolj izkoriščal in ga hkrati "osvobajal", prav Zveza komunistov oziroma sistem, ki ga je uvedla v imenu lastne oblasti in moči. Da ne omenjamo še posebno v *slapo pego* potisnjenega empiričnega dejstva, da je bil "delavski razred" v Jugoslaviji sestavljen iz delavskih razredov posameznih republik, v katerih je bil njegov položaj različen – če že ostajamo pri tej fantazmi, namreč "delavski razred".

zgodovini, neke "zgodovinske sile" med drugimi zgodovinskimi silnicami, temveč v pomenu obvladovalca, (Ob)lastnika zgodovine. Biti "zgodovinski subjekt" pomeni biti Subjekt zgodovine, njen absolutni kreator. "*Voljo do moči*" je v primeru komunističnih partij treba razumeti v smislu absolutnega imperativa po absolutni oblasti – to je njeno bistvo.

Največ, v kar bi Zveza komunistov Jugoslavije privolila, bi bila demokracija "en človek – en glas". Seveda pod določenimi pogoji. "En človek – en glas" je res demokracija, kadar imaš možnost izbirati oziroma podeljevati svoj glas politični opciji, ki ti je najbližja, torej različni ljudje *različnim* opcijam. Ali pa da bi bilo vsaj posameznim narodom (republikam) mogoče izbirati svoje politične usmeritve ... V Jugoslaviji je bila ena sama legalna, z ustavo⁵ sankcionirana politična opcija, komunistična. V večnacionalni skupnosti pa taka "demokracija", namreč "en človek – en glas", če ni "ponderiran", se pravi korigiran z možnostjo nacionalnega veta, kadar je ogrožena nacionalna kultura, pomeni brisanje, zanikanje "domovin" – če ostanemo pri tej metafori. Posamezni, še posebno manjši narodi (manj številni "delavski razredi"!)) bi bili lahko vedno in dosledno preglasovani tudi v bistvenih vprašanjih svoje narodnostne eksistence, tudi glede vprašanja jezika v šolah in uradih, na primer. S takšno "demokracijo" bi se Zveza komunistov Jugoslavije/Srbije – gledano načelno – morda lahko celo strinjala. Saj bi ji omogočala neomejeno oblast, pa še videz demokratičnosti bi imela. V večnacionalni skupnosti pomeni demokracija po načelu "en človek – en glas" nič več in nič manj kot uresničenje boljševiske fantazme o državi proletariata, ki je "brez domovine", proletariata, ki je homogenizirana "človeška gmota", "ljudske množice", torej brez priznanih notranjih razlik med narodi in na drugi ravni brez priznanih političnih razlik med ljudmi kot posamezniki.

Seveda tudi do take demokracije v Jugoslaviji dejansko ne bi bilo moglo priti! V slepo pego potisnjena bistvena določitev človeka, njegova "domovina", se oglašča povsod. Z druge strani pa Zveza komunistov kot poseobljena volja do moči ni mogla privoliti v delitev moči. Tako še v tisto ubogo "demokratizacijo" Zveze komunistov

5 VIII. člen Temeljnih načel Ustave Socialistične republike Jugoslavije se je glasil: "Zveza komunistov Jugoslavije, pobudnik in organizator narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije in zavestni nosilec teženj in interesov delavskega razreda, je po zakonitostih zgodovinskega razvoja postala organizirana vodilna idejna in politična sila delavskega razreda in vseh delovnih ljudi pri graditvi socializma in pri uresničevanju solidarnosti delovnih ljudi ter bratstva in enotnosti narodov Jugoslavije. – Zveza komunistov je s svojim usmerjevalnim idejnim in političnim delom v sistemu socialistične demokracije in družbenega samoupravljanja glavni pobudnik in nosilec politične dejavnosti za varstvo in nadaljnji razvoj socialistične revolucije in socialističnih samoupravnih odnosov, posebno pa za krepitev socialistične družbene in demokratične zavesti in je za to odgovorna." Ta gostohesednost preprosto pomeni: Zveza komunistov je pooblaščenka Zgodovine, kot organizirana vodilna idejna in politična sila je v državi edina dovoljena politična stranka in je za to odgovorna. Komu? Seveda – le sebi. Če je partija "glavni pobudnik in nosilec politične dejavnosti", so drugi manj-vredni, in torej ne-vredni (ne smejo biti!), da bi imeli lastno politično stranko – pa saj njih tudi ni pooblastila Zgodovina.

Jugoslavije – ko naj bi nacionalne Zveze komunistov dobile večjo samostojnost – ni mogla privoliti! Natančno po logiki: "*bili smo nič, bodimo vse!*" je na svojem 14. kongresu – razpadla. Kajti če ne moremo biti "*vse*", naj bo raje "*nič*". Torej tudi do demokratizacije same *partije* ni moglo priti. Ne deliti moči je *conditio sine qua non* logike *volje do moči*.

Tisto, kar je bilo zanikano, namreč "*domovina*", se je vrnilo kot temeljna nacionalna naloga: Zveza komunistov Srbije si je konec osemdesetih let pridobila toliko moči, da je verjela, da je ima v rokah dovolj za lastno samo-voljo in za uresničenje lastne "*domovine*", ki naj bi jo ogrožali Albanci. Ker pa so tudi drugi narodi v Jugoslaviji toliko dozoreli,⁶ da niso mogli ne hoteli soglašati z odvzemom lastne "*domovine*", se pravi samostojnosti, in torej pravice do odločanja o svojem žitju in bitju, je bil pred Jugoslavijo njen lastni propad. Če je razpadla Zveza komunistov, ki jo je "*držala skupaj*", je logično, da je razpadla tudi Jugoslavija. In to veliko prej, kot so zaslutili državniki in politiki zahodne demokracije, ki ne vedo, kaj je logika *avantgardizma*, namreč komunistične partije kot Subjekta zgodovine. Nič ni moglo preprečiti propada Jugoslavije! *Volja do moči*, katere najbolj notranji imperativ je samo večanje in večanje moči, kot že rečeno, v principu ne more privoliti v *delitev* moči. Zato ni sposobna sožitja. In ne kompromisov. Jugoslavija bi torej – in je! – v vsakem primeru razpadla; bilo je le vprašanje, *kdaj* in *kako*. Pa še celo, *kdaj*, ni bilo vprašanje po tem, ko je razpadel komunizem v Sovjetski zvezi. Slovenija je določila le, *kako* bo razpadlo tisto, kar je imelo razpasti po lastni, sistemski nuji.

Kako, torej? Slovenija je pokazala in dokazala: s plebiscitarno odločitvijo prebivalstva! Torej mirno. Desetdnevna vojna ji je bila vsiljena. Res pa je, da je dala *povod*, prvi sunek s tem, ko je "*razdražila*" svojega "*velikega brata*" z odločitvijo, da dohodkov od carinjenja na mejah ne bo več odvajala v vedno prazno jugoslovansko blagajno ...

Tisti, ki Slovenijo dolžijo krivde za razpad Jugoslavije in začetka vojne, torej zamenjujejo posledico in vzrok. Slovenska razdružitev z Jugoslavijo je *posledica* dogajanja v Jugoslaviji, njenega političnega sistema. Vzrok je bila logika političnega sistema, ki se sam iz sebe ni mogel spremeniti, ker je *avantgardizem* pač mogoč le v zaprtem sistemu. Jugoslavijo je torej razdejal *komunizem*, ni pa naključje – niti v epohalnem niti v sociološkem smislu – da se je komunizem v Jugoslaviji sploh ukoreninil, saj je, kot rečeno, kot tak avtoritarni, arhaični sistem, se pravi politično nediferenciran, delujoč po logiki vođenj: voditelj(i), ki je v razmerah *moderne dobe* po lastni logiki postal *totalitarni* sistem.

Vsi totalitarni sistemi doslej so svojo dobo končali z vojno. Videti je, da sistemi, ki delujejo po logiki "*vse ali nič!*", ki bi torej "*raje*" nič, če ne morejo dobiti vsega, nujno razpadejo krvavo – saj jim načelno ni mar človeško življenje – torej z vojno, z

6 "Dozoreli" ne toliko v političnem smislu kot v smislu, ki ga je precizno označil grafit na ljubljanskih ulicah: "Dost' 'mam!'"

u-nič-enjem vsega ... Tako je z vojno in uničenjem končal nacifašizem, ki je deloval na temelju *fantazme* o več-vredni, edino-vredni arijski rasi. Šele potem je bila mogoča pot v demokracijo! Tako je končal komunizem v Sovjetski zvezi (Čečenija) in tudi v Jugoslaviji. Dejstvo pa je, da uničenje komunizma za seboj v vojno ni potegnilo vsega sveta. Na srečo!

Državniki zahodne demokracije bi morali nekaj več vedeti o logiki avantgardizma, da bi ravnali primerno, vsaj v primeru Jugoslavije. Da tega niso vedeli, dokazujejo tudi očitki o "slovenskem separatizmu"⁷ in njegovem egoizmu,⁸ ki naj bi uničila Jugoslavijo. Kakor da ne bi bil *separatizem* posledica unificiranja vseh (ne le nacionalnih!) razlik v komunističnem sistemu. Še zlasti pa bi morali vedeti nekaj več o energiji avtoidentifikacije, ki jo prelahko označujejo z etiketo nacionalizma, seveda v slabšalnem smislu. Zdaj – še posebno po nemškem nacizmu – zavračajo vsako prizadevanje za nacionalno samostojnost razvijajočih se narodnostnih entitet. Toda kaj je *energija* "nacionalizma"? To je "energija" biti, se pravi energija lastne identitete. Ne energija "biti vse ali nič", ampak preprosto energija *biti*. Si, bivaš tako, da se razlikuješ od drugega, od drugih. Nepriznavanje razlik je torej dejansko nepriznavanje (različnih) identitet, različnih *načinov* biti, bivanja. V vsakem jeziku drugače zveni slava božja, pravijo verniki; vsak narod ima samo-svojo poezijo, ki je neprevedljiva v drug jezik – vsak prevod je že prepesnitev v drug jezikovni in duhovni, kulturni horizont. Največja razlika je razlika v jeziku – čeprav vsi jeziki vse povedo o človeku in svetu, torej vse, kar je mogoče povedati in zamolčati. Tudi molčati namreč ni mogoče brez ali onkraj besed (najbližjega, maternega jezika).

Varovati razliko do drugega (in vseh drugih) je varovanje svojosti, varovanje lastnega (maternega) jezika, kulture. Seveda ima, mora imeti vsak nacionalizem svojo *mejo*, ki je, kot že rečeno, nasilje nad drugim, uboj drugega v imenu lastnih interesov oziroma lastne nacije. Ko kdo pride z nasiljem in uboji, da bi razširil svoj "življenjski prostor", ali ko ti krati tvoj materni jezik, kulturo tvojega jezika, ti krati tvojo bit – "tukaj se pa vse neha!"⁹ Jugoslavija, se pravi njena Zveza komunistov je hotela z-

7 Očitek o "separatizmu" nekomu moče v obraz tisti, ki hoče sam obvladovati vse, tudi tistega, ki mu to ni prav. Takšen separatizem je Komunistična partija med vojno očitala krščanskim socialistom, češ da hočejo separatno voditi narodnoosvobodilni boj – in ga je ukimila z Dolomitsko izjavo, v kateri je krščanskim socialistom in vsem drugim možnim političnim skupinam prepovedala organizacijo lastne politične stranke. Je samo Komunistična partija Slovenije kot politična stranka, nihče drug!

Enak očitek naslavlja "zahodna demokracija" na Slovenijo – lažje je pač "handlati" z eno samo državo kakor pa s kopicco manjših, ki so še v medsebojnem sporu ...

8 Kdo na svetu ima pravico in v imenu česa – zahtevati od nekega naroda ali celi vrsti njih, da naj preslišijo glas svoje identitete, in torej molče prenašajo politično in duhovno unificiranje – in to za vso prihodnost naprej, se pravi tudi za prihodnje rodove?

9 Mali slovenski narod se je uprl nacifašizmu, ki mu je hotel vzeti njegovo "dušo", njegov jezik, kulturo njegovega jezika. Hitler je ukazal svojini: "Naredite mi to deželo spet nemško!", odločitev slovenskega naroda pa je bila "Ne boš!" "Ne damo je!" Čudež? Čudež avtoidentifikacije, čudež energije identitete.

brisati prav razlike, vse razlike, da bi unificirala ljudstvo v "delavski razred" – ne glede na narodnostno identiteto. Upor proti temu početju je bil nujen in legitimen. Komunistični univerzalizem se je torej moral sesuti!¹⁰ V vojni in z vojno. Narodi pa so ostali! Kajti ni je večje energije od avtoidentifikacije, od energije biti, torej!

Da ne postavljamo posebej vprašanja: kdo na svetu ima pravico nekemu narodu, če sam to hoče in zmore, odreči njegovo samo-stojnost? Samostojnost, ki je najprej in primarno – včasih samotna in za prebivalce celo kruta in trda – odgovornost za lastno življenje in bitje? Država in domovina seveda nista eno in isto! Država je (doslej) optimalni instrument za urejanje splošnih zadev ljudi, za reguliranje njihovega bivanja in razvoja za prihodnost – in v tem smislu je optimalni pogoj za domovino kot kulturo nekega naroda. Kdo drug pa bo bolje skrbel za tvojo lastno bit kot ti sam? In v imenu kakšne druge fantazme sme kdo odrekati drugemu pravico do lastne države, kako si lahko in sme *vzeti pravico* do zanikanja pravice vsakogar do kulture, do domovine? Kdo naj bi imel to nenaravno in nadnaravno pravico? Spet neki Subjekt, ki bi rad imel ves svet za objekt uresničevanja lastne *volje do moči*?

SYSTEMIC NECESSITY OF YUGOSLAVIA FALLING APART

Spomenka HRIBAR

SI-1292 Ig, Tomišelj 31a

e-mail: valentin.hribar@guest.arnes.si

SUMMARY

Even today the opinion that it might have been possible to save and preserve Yugoslavia survives. We Slovenes should have waited longer for it to become democratic in all regions and the matter would have been settled. Usually such opinions are supplemented by the reproach that Slovenia is to blame not only for the disintegration of Yugoslavia, but also for the war and massacres in Croatia, Bosnia and Herzegovina, Kosovo and now in Macedonia. "Isn't it ridiculous that in ten or twenty years we will be cooperating again, more or less connected, yet there have been so many victims! We should have been more patient and we would have made it!"

10 Zvezi komunistov Jugoslavije kot partiji boljševiškega tipa ni bilo rešitve. Če bi namreč privolila v razlike, se pravi v nacionalne identitete ali celo demokracijo, bi kot partija izginila s političnega odra, ker bi se "utopila" v demokraciji. Boljševiške partije so namreč vedno med kladivom in nakovalom: da so ali preveč revolucionarne (represivne) in se od ljudstva in "delavskega razreda" "odtujijo", ali da so preveč "popustljive", dovolijo preveč svobode in se potem partija kot partija v "masi utopi". Ni več avantgarda in absolutna oblast. V to, kot smo videli, po lastni avantgardistični logiki ni mogla privoliti in je rajši pristala v sesutju in vojni. Poleg tega je imela ves represivni aparat v svojih rokah (vojsko, državne ustanove, finance ...) in je menila, da bo zmogla uresničiti svoj nacionalni/komunistični projekt.

It is possible to reject such opinions by proving that it was impossible to live in "juga" due to various pressures, some would say exploitation, but such reasons are too shallow to reveal the real reason for the disintegration of a once united state. Only if we realize that its disintegration was conditioned by the system, is it actually possible to accept a newly established state as one's own.

Yugoslavia did not come to an end due to Slovene, Serbian or Albanian "egoism." If egoism is to be defined as an effort to create one's own nation and culture based on one's own language. I believe that each nation has a right to such egoism. Surely, there is a limit. The limit is the right to freedom and especially the right of individuals to life. When a "national egoism" begins killing to achieve its own interests, the egoism is no longer legitimate.

These ideas stem from a belief in democracy. Democratisation perhaps could have saved everything. If all the republics and all Yugoslav nations had been "prepared for democracy". if democracy had been completely developed, together with a multi-party system, then all the republics and each Yugoslav nation would have lived a full life. However, this was impossible. First, due to the logic of democracy itself: democracy is a method of coordinating political and social interests, regardless of language, culture, and nationality, but by allowing all the following rights: diversity of languages, cultures, nationalities...all equally and without exception. One day the Yugoslav Communist Party might have accepted the democratic principle "one person/one vote", but it would never have agreed to the right of one nation (republic) to a veto in essential national issues. This is why Yugoslavia inevitably disintegrated, so that individual nations, first of all Slovene, could preserve their identity. If you do not have the right to a veto to prevent decisions which erode your culture, language, and creative freedom, then you must stand up for yourself. This is an existential imperative, more powerful than the tanks on the streets.

Key words: Disintegration of Yugoslavia, political circumstances, federalism, national identity, democratisation